

הלומד אליבא דהלכתא, האם מקיים מצות ת"ת 'לשמה'

ע"י **ברמב"ם** (ת"ת פ"א ה"ח-ט) שפסק דכל איש מישראל חייב בת"ת בין עני בין עשיר, וחייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ולילה שנא' והגית בו יומם ולילה. ועד אימתו חייב ללמוד תורה, עד יום מותו שנא' 'ופן יסורו', וכל זמן שלא יעסוק בתורה שוכח. וכן הביא **השו"ע** (יו"ד סי' רמו סעי' א-ג). [וע"י **ברש"י** (אבות פ"א מ"ט), עירובין סה. ד"ה יזיף) שמוכח מדבריו שיש לקבוע עיתים ללמוד תורה, וכן יש לקבוע כמות לימוד ליום. וע"י עוד **בקרן אורה** (ברכות פ"א ד"ה ועפ"י נראה ליישב) שכת' שלילה ויום הם שתי חיובים בפ"ע וכיון שחיובא כל הימים אין זו מצוה שהז"ג.

ומלבד חובת לימוד התורה איכא חיוב לדעת כל התורה כולה כמבואר **בר"ן** (נדרים ח. ד"ה הא) על פי הש"ס **קידושין** (ל). דאמרו "ושננתם" שיהו דברי תורה מחודדים בפ"ק, שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד. וכ"כ **האג"מ** (יו"ד ח"ב סי' ק) בדעת הרמב"ם הנ"ל, שיש חיוב ללמוד כל התורה כולה, ואף אם למד כבר כל התורה מחויב ללמוד בכל עת כדי שלא ישכח. וע"י עוד **בדברות משה** (קדושין סי' מ"ד ע"ב). וכן **בברכ"י** (יו"ד סי' רמו אות א ד"ה ומטיבותיה) כתב דאריה רביע אקרפתא דגברא לדעת כל התורה כלליה ופרטיה. וכן דעת **הגר"י מסאלאנט זצ"ל** (אור ישראל סי' כו) דבמצות ת"ת יש בו ענינים א' לימוד התורה ב' ידיעות התורה, וחלק של ידיעות התורה כולל הידיעה לרכוש לו הבקאות בכל חלקי התורה ולהתחכם בתורה לחדד השכל, ע"כ. וע"י עוד **במהרש"א** (חולין ט. ד"ה כתב). אמנם ע"י **ברש"י** (קדושין ל. ד"ה יהיו מחודדים) שפירש האי דרשא בזה"ל: חזור עליהם ובדוק בעומקם שאם ישאלך אדם לא תצטרך לגמגם אלא שתוכל לומר לו מיד ע"כ. משמע דדרשה זו היא אזהרה על איכות הלימוד. ועיין עוד בגליונות ט"ז ומ"ח שהארכנו בס"ד עוד בענין גדר של חובת ת"ת.

והנה שנינו **בנדרים** (סב). לאהבה את ה' אלקיך (דברים פ"ג) לשמוע בקולו ולדבקה בו שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם, אלא למד מאהבה וסוף הכבוד לבא, רבי אליעזר בר ר' צדוק אומר עשה דברים לשם פעלם, ודבר בהם לשמם, אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ואל תעשם קורדום להיות עודר בו, ע"כ [וע"י **בשלטי גבורים** (על המדריכי ר"פ במה מדליקין) בשם מהר"ם דהעוסק בתורה לשמה הקב"ה מגיה חשכו שאינו בא לידי עוון ואין מורה בתורה שלא כהלכה ולכן אמר הכתוב "והגית בו" לשון נוגה כשהקב"ה רואה שלבו של אדם לש"ש אפי' שאין בלבו לדעת עומקה של הלכה הקב"ה מגיה דבריו שלא יצא מפיו הוראה שלא כהלכה].

וביאר **הרא"ש** (שם) כל דבורך ומשאך דבדרי תורה יהיה לשם התורה, כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ולפלפל, ולא לקנטר ולהתגאות, ע"כ. נמצא דתורה לשמה פירושו לשם ידיעה, הבנה ולהוסיף לפלול. ולפי דבריו לכאורה יוצא דלימוד אליבא דהלכתא, כלומר ע"מ לדעת ההלכה כדי לקיים, אינו בכלל לשמה.

אולם עיין **בסוטה** (כב): דאמרו דלעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. וע"י **בהוריות** (ג). שמבואר דאם לא זכה לזה בודו, בדורות הבאים אחריו יזכו ללמוד לשמה, וכ"כ **במשיב דבר** (ח"א סי' מד). וכהגמ"ל בסוטה כתב הרמב"ם (ת"ת פ"ג ה"ה) אלא שלא כתב "ובמצוות", וע"י בזה **בגר"ז** (ת"ת פ"ד אות ב בהגה) **ובאגלי טל** (בהקדמה). ופרשו **התוס'** (שם) דאיירי כגון שלומד מיראת היסורין ומאהבת קיבול פרס שאינו מתכוין להשלים רצון יוצרו שצוהו על כך אלא להנאתו, אבל היכן דאינו עוסק בתורה כדי לקיים לא מאהבה ולא מיראה אלא להוסיף על חטאתו פשע שעתה שגגות נעשו לו וזדונות שאע"פ שידע שעובר לא מנע מכל תאוות לבו עליו נאמר (ברכות יז). העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. והובאו **בש"ך** (יו"ד סי' רמו ס"ק יא). מבואר מדבריהם שהעוסק בתורה על מנת לקיים בכלל לומד תורה לשמה הוא. [והריטב"א (יומא עב), **התוס' ישנים** (שם) **והתוס' הרא"ש** (שם) כת' דלימוד לא לשמה הוא לימוד לשם כבוד, ולא לשמה שמביא לידי לשמה הוא לימוד מיראת העונש].

וכן מבואר **בספר חסידים** (סי' יז) דתורה לשמה היינו הלומד על מנת "ללמד לשמור ולעשות" וכל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. ועי"י **שם** (סי' רפט) שפירש הגמ"ל בדברי התוס' שם, ועיין עוד בדבריו שם סי' תתקמ"ד.

אלא **שהרמב"ם** (תשובה פ"י ה"ה) כתב דכל העוסק בתורה כדי לקבל שכר או כדי שלא תגיע עליו פורענות הרי זה עוסק שלא לשמה, וכל העוסק בה לא ליראה ולא לקבל שכר אלא מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה הרי זה עוסק בה לשמה, ע"כ. ולכאורה נמצינו למדים פירוש שלישי בכוננת תורה "לשמה" דהיינו מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה. כן מבואר **ברש"י** (תענית שם) שפירש שתהא כל כוונתך לשם שמים, ומשמע דלשמה פירושו "כאשר צוה השם" וכמו שפירש **רש"י** גופא (תענית ז. ד"ה לשמה) דלשמה היינו משום כאשר צוני ה' אלוקי ולא כדי להקרות רבי, וע"י לקמן בשם הנפש החיים. וכן **במהרש"א** (נדרים שם ד"ה ולא תעשה) פירש בדרכו של הרמב"ם. וע"י **בלח"מ** (ת"ת פ"ג ה"ה) שכת' דדעת הרמב"ם כדברי התוס' הנ"ל דלא לשמה פירושו להתכבד אבל אם לומד לקנטר עליו נאמ' נוח לו שלא נברא, וכ"כ **הברייתא עולם** (לחיד"א סי' רפט), דלא **כהצינים בגר"ז** (ת"ת פ"ד אות ב ציון ג).

ובאמת **בנפש החיים** (ש"י פ"ג) תפס כפירוש הרא"ש הנ"ל, וז"ל: ענין לשמה פירושו לשם התורה כמבואר ברא"ש (שם) וכוונתו כי עשיית המצוה ודאי שצריכה להיות מן המובחר בדבקות ומחשבה טהורה וכו' שיתקלס עלאה לגרום תקוני העולמות וכחות וכו' אבל על הנהגת האדם בשעת עסק התורה בדיני המצוות והלכותיהן וכו' לשם הדברי תורה היינו לידע ולהבין ולהוסיף לקח ולפלול. ועי"י שכתב שגם **רש"י** בתענית הנ"ל מודה לזה.

אבל **הגר"ז** (ת"ת פ"ד) נקט כדברי **התוס'** דתורה על מנת לקיים בכלל תורה לשמה היא. וכ"כ **בפלא יועץ** (ערך לשמה). ולפי"ז יוצא דנחלקו הראשונים והאחרונים בגדר "תורה לשמה" (א' על מנת לקיים, ב' לשם התורה, ג' מפני שהקב"ה צווה).

אולם לעולם י"ל דאין כאן מחלוקת כלל, והיינו דלכו"ע תורה לשמה פירושו שלא על מנת לקבל פרס, אלא על מנת לקיים כמבואר בדברי התוס' [וכן אפשר שזהו כוונת הרמב"ם גופא שנקט שיש ללמוד כי ה' צווה שהרי עיקר הלימוד כדי לקיים כדאיתא **בקידושין** (ל:), אלא דהמעלה העולה על כולם היא לימוד התורה "לשם התורה" כמבואר ברא"ש שם. וכן מוכח מדברי **הרא"ש** גופא שהרי במס' נדרים פירש דלשמה היינו לשם התורה במס' פסחים (פ"ד סי' ב) פירש דלא לשמה פירושו שלא ע"מ לקיים. וכן נראה מדברי **היערות דבש** (דרוש ג תוכחת מוסר והספד) שכתב דעסק התורה לשמה הוא **להבין לשמור ולעשות**. וכן מתבאר מדברי **החת"ס** (תורת משה פר' צו על הפס' זאת התורה) דיצא לחדש דיש לחלק בין העוסק בתורה כדי לידע הלכות איך לקיים אז הלימוד רק הכשר מצוה ולא עדיף מהמצוה גופא ואין זה לשמה של תורה "ממש", אך העוסקים בה לשמה ממש **שכבר בקיאים בכל המצוות והלכותיהם** וכו' כוונתם רק עוסקים לחיבת התורה להיות עמלים בה ומעיינים ומחדשים בה זו התורה החשובה יותר, ע"כ. וע"י **באגלי טל** (בהקדמה) דעיקר מצות לימוד התורה היא ללמוד לשם מצות ת"ת ולהיות שמח ולהתענג בלימוד ואז דברי תורה נבלעים בדמו. וע"י **בלבוש** (סי' מז אות א) **ובב"ח** (שם אות ב).

דקמ"ל דה"ל כר"ע מחבירו, אלו דבריו שם. והנה לפי דעת הרמב"ם אליבא דר"ע זה הענין דאלמנה ויתום אינו בכל ישראל, דאייג שוהזרו ג"כ לא תנו איש את עמיתו דבדברים ובממון, מ"מ אלמנה ויתום יצאו לידון בדבר החדש לחוס עליהם יותר להנחיקם בחמלה יותר משאר אדם. אבל רבנו היראים ס"ל זה הענין דאלמנה ויתום הוא הענין שוהזרו כל ישראל עליה, ומש"כ מקרא מיוחד באלמנה ויתום אליבא דר"ע ל"כ אלא להוסיף בו לאו יותר וזה שאמר לעבור עליו ב"ל לאוין.

ומ"כ בדעת הרמב"ם לחלק בין לאו דכל אלמנה ויתום לא תענון לבין לאו דלא תנו איש את עמיתו, דבר זה מבואר לדחיא דבדרי הרמב"ם. דגבי לאו דלא תענון כתב דחייב לדבר אליהם רכות, ולנהוג בהם מנהג כבוד, ולא להכאיב גופן בעבודה, ולא ליבן בדברים וכו'. וכן **בספר המצוות** [ג'ת ר"ח] כתב - וזאת האזהרה כוללת של"ל יענה אותם לא במאמר ולא במעשה, אבל ידבר איתם דברים רכים וטובים ויתעסק עמהם בטוב מאד, ויתנו להם לחיות טובו שמחים וכו', ומי שיקצר בדבר מזה הנה עבר על לאו זה. ואילו גבי לאו דלא תנו [ספר המצוות ל"ח ר"ח] כתב דאסור לומר לחבירו מאמרים שיכאיבוהו ויכעיסוהו ולא יוכל לעמוד בהם מפני שמבטיח מהם. ע"כ. אולם אין בכלל חיוב זה לדבר אל חבירו ברכות ולנהוג בו מנהג כבוד, או שלא להכאיב גופו בעבודה. ולא מציינו שצריך לחוס על ממון חבירו יותר מעוון עצמו.

ובמלבי"ם [בבב"א על המכילתא שם] כתב - ר' ישמעאל ס"ל שאלמנה ויתום בא לדוגמא, ר"ל כל החלשים והנדכאים כמו אלמנה ויתום, ור"ע ס"ל שאלמנה ויתום דוקא. ורש"י בפירושו תפס כשיטת ר"י, והרמב"ם פסק כר"ע.

ומבואר בדבריו דס"ל דר"י ור"ע פליגי דינא. ועוד נחזקו בדבריו דר' ישמעאל דס"ל דאלמנה ויתום אהא לדוגמא, לא אהא לרבות לאדם ממש, אלא דוקא כל אדם נחלש ונדא כמו אלמנה ויתום. ויש להשיג דמלשון הרש"י משמע דה"ה לכל אדם ממש, אפי' שאינו נחלש ונדא. ועוד דממש רש"י אלא שגדל הכתוב בהווה משמע דתפיס דברי ר"ע, והיינו דס"ל דר"ע לא אהא לחלוק דינא על דברי ר' ישמעאל, אלא משמעות דרש"י איכא בנייהו, דהא לר' ישמעאל לא ילפינן כל אדם אלא מרוביא דקרא דכתב "לא תענון".

ואע"פ דמדברי המלבי"ם גופא מבואר דס"ל דדוקא לר' ישמעאל דובר הכתוב בהווה, ולא נקט אלמנה ויתום אלא לדוגמא בעלמא לנחלש ונדא, והיינו דמרוביא דקרא דרש"י דאלמנה ויתום היינו לדוגמא בעלמא, ואילו לר"ע אלמנה ויתום דנקט קרא הוא דדוקא. איברא דמלשון המכילתא משמע דלר' ישמעאל ילפינן מרוביא דקרא לכל אדם, ולדברי ר"ע איירי הקרא באלו שדרכן לענות.

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שלישי]

פניני מוסר

עניני אבלות החורבן

יש להתפלא למה נחלשה האבלות על ירושלים בזמננו... "אבותינו ספרו לנו, שבירוב תפוצות הגולה... בתשעה באב גופא, היו כל ישראל מנער ועד זקן, נראים ומריגשים כאבלים ממש, ובשעת אמירת הקינות היו עיניהם זולגות דמעות ממש, מרוב שברון לב ועזר ויגון ואנחה... אמנם בזמננו, איו לאונים שכן שמועות, או לעינים שכן רואות, בפינהם ובשפתיהם מקוונים, ולבם רחק מכל רגשי אבלות... [במה המקדש הנח"ש בירושלם ליליא עמי]

סיבה אחת לכך - רוב ההתקרבות לגשמיות - כאשר נחקרו בענין, נראה שישנן כמה סיבות שגרמו לחליש אבלות ציון וירושלים בקרב בני עמנו בדורות האחרונים. אחת היא, התקרבות לב האדם לגשמיות, הגורמת ממילא להתרחקות מרוחניות ומלהעריך עניינים רוחניים... כל הצער שנגטעונו, וכל מה שהתאבלו הקדושים הנ"ל, על אביה רוחנית או על חסרון ברוחניות, כל זה היא לשמחה מפני שהיו עשירים בכל לבם לרוחניות ולא לגשמיות... והנה כל זמן שהיו ישראל על תכונתם האמתית, אשר עיקר תשוקתם ומלכתם היה על בנין ביהמ"ק, בודאי היו מתאבלים מקרב לבם על חורבן ביהמ"ק וירושלים, וכל הגלות עליהם. אמנם מזה שיתוקף הגלות הבנין אצלם הגשמיות, והוריד קצת את הרוחניות, תפכו רבים להיות דואגים ומקומים להצלחות גשמיות, וממילא נחלשה אצלם ההתאבלות על אבדה רוחנית. בית המקדש וירושלים שהיו אבן יסוד ורבי ציון אבלות מבלי בוכה ומתאבל עליהן, ד"ר יחס... (שם עמי צב - 11)

נערך ע"י מחבר קונטרס "עבודת ימי בין המצרים ותשעה באב"